

МОРФОЛОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛИСИЦІ ЗВИЧАЙНОЇ (*VULPES VULPES*)

Печериця Галина Дмитрівна

асистент кафедри зоології,
біологічного моніторингу та охорони природи
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Чуряєва Анастасія Сергіївна

здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності 091 Біологія та біохімія
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*) вважається одним з найбільш пристосованих та географічно розповсюджених хижаків серед ссавців планети, будучи надзвичайно гнучкою у своїх екологічних вимогах [1]. Її здатність успішно існувати у широкому спектрі природних та антропогенно трансформованих біотопів – від лісових масивів та мисливських угідь Житомирщини до урбанізованих просторів великих міст – зумовлює високу дослідницьку та господарську цінність виду. Вивчення біології та поширення лисиці має важливе практичне значення як для регулювання її чисельності та ведення хутрового промислу, так і з огляду на ветеринарну епізоотологію, оскільки вид є основним резервуаром вірусу сказу в ендемічних регіонах України [4].

З огляду на морфологічні особливості, лисиця звичайна відзначається високим рівнем адаптацій до життя як активний сутінково-нічний мисливець. Це ссавець середніх розмірів із струнким тілом, чітким статевим диморфізмом за масою та сезонними коливаннями ваги. Довжина тулуба зазвичай становить 60-90 сантиметрів, а вага варіюється від 5 до 10 кілограмів [3]. Слід підкреслити, що вага тіла значно збільшується у холодну пору року (осінь-зима) через накопичення жирових запасів, що слугує критично важливою стратегією виживання в умовах низьких температур [1]. Зимове хутро є густим і забезпечує надійний захист від холоду, а забарвлення варіює від насичено-рудого до попелясто-сірого. Типовими ознаками, які дозволяють ідентифікувати вид, є помітні чорні мітки на нижній частині ніг, наче «шкарпетки» і світла верхівка хвоста, яка виконує роль візуального сигналу. Органи чуття у лисиці розвинені надзвичайно добре. Зокрема, їхня унікальна мисливська техніка, відома як «мишкування», базується на здатності вловлювати звуки пересування дрібних гризунів під сніговим покривом і, відповідно, робити надзвичайно точний стрибок. Зубний апарат лисиці має класичні ознаки хижака – міцні ікла для надійної фіксації здобичі та гострі кутні зуби, що ідеально підходять для розривання м'яса [2].

Лисиця звичайна характеризується високим рівнем екологічної пластичності, що забезпечує її здатність ефективно освоювати практично всі типи природних

ландшафтів, формуючи один із найширших ареалів серед хижих ссавців. Саме ця універсальність сприяла глибокій експансії виду в антропогенно трансформовані території, зокрема у передміські та міські зони, де тварини активно використовують доступні джерела корму [5]. Для влаштування сховищ лисиці використовують переважно підземні нори, які можуть як самостійно рити, так і розширювати чи модифікувати вже існуючі лігва інших видів фауни. Харчовий спектр *V. vulpes* відзначається значною широтою: вид є типовим всеїдним хижаком, що мінімізує залежність від окремих трофічних ресурсів. Основу раціону становлять дрібні ссавці, переважно мишоподібні гризуни. Впродовж теплої частини року важливу частку в живленні лисиць формують компоненти рослинного походження – плоди та ягоди [4].

Екологічна роль лисиці звичайної має двокомпонентний характер. З одного боку, цей вид виступає важливим біотичним регулятором чисельності дрібних ссавців, запобігаючи їх надмірному зростанню та пов'язаним із цим порушенням екологічної рівноваги. З іншого боку, лисиця становить суттєвий епізоотологічний ризик, оскільки є основним природним резервуаром і переносником вірусу сказу. Це зумовлює необхідність постійного моніторингу стану популяцій виду та впровадження комплексу профілактичних ветеринарних заходів, зокрема застосування пероральних вакцин, спрямованих на запобігання поширенню цієї небезпечної та летальної інфекції [5].

Таким чином, поєднання морфологічних адаптацій, зокрема високого рівня розвитку сенсорних систем та спеціалізованого зубного апарату з вираженою біологічною пластичністю, що проявляється у широкому спектрі трофічних ресурсів і здатності освоювати антропогенно трансформовані біотопи, визначає лисицю звичайну як один з найбільш стабільних та домінантних хижаків сучасних екосистем. Враховуючи зазначене, актуальним залишається систематичний моніторинг стану популяцій виду та його функціональної ролі у трофічних мережах з метою забезпечення епізоотичної безпеки та підтримання екологічної рівноваги.

Список літератури

1. Біляк М. В. Вплив факторів середовища на динамічні процеси в популяціях лисиці звичайної різних лісомисливських природних зон. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 90 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/2245> (дата звернення 20.10.2025).
2. Лисиця звичайна в мисливських угіддях Житомирської області. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/16927/1/Zuma_IS_KR_205_2024.pdf (дата звернення 20.10.2025).
3. Морфологічні особливості лисиці звичайної та собаки єнотоподібної в трансформованих ландшафтах України. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/25498> (дата звернення 20.10.2025).
4. Лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*). Національний природний парк «Голосіївський». 2025. URL: <https://nppg.gov.ua/uk/node/207> (дата звернення 20.10.2025).

5. Чученко С. Ю. Динаміка чисельності та особливості харчування лисиці звичайної на території ДП Пологівського лісомисливського господарства : кваліфікаційна робота магістра. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 77 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/6018> (дата звернення 20.10.2025).